Ədəbiyyat qəzeti

Gəncə nasirlərinin maraqlı hekayələri

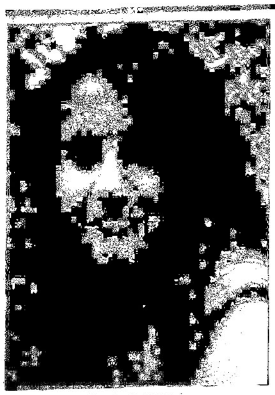

Səfa VƏLİ

I yazı

Gənclərimizin "Milenaya məktublar" oxuyub guya "filosof olduqları", yaxud da "Ətriyyatçı" ilə birgə dərk edə bilmədiyi ruh halını "yaşadıqları" bir zamanda Gəncə ədəbi mühitində yazılan nəsr nümunələrindən danışmaq ehtiyacı hiss etdim. Kimsə danışmalıydı bundan. Mütləq! Bir dəfə demişdim ki, bizim gənclərimizə Milenaya yazılan Kafka məktublarından çox Mirzə Fətəlinin pyesləri lazımdır. Əgər bu zamanda inkvizisiya mövcud olsaydı, hamı düşünmədən barmağını mənə tuşlayardı. Şükür etmişdim ki, məni nə gilyatində öldürmədilər, nə də odda yandırmadılar. Amma, bu məqaləni yazmaqla fikrimi təsdiqləmək istədiyimdən də hamının xəbəri olsun. Mən yenə öz fikrimdəyəm. Bu gün gənclərimizə o məhşur məktublardan sonra oxumağı məsləhət bildiyim bir neçə hekayədən danışacağam. Və xüsusi qeyd edim ki, bu hekayələr Gəncə ədəbi mühitində yaranıb. Özümüzdən danışır. Yəni günümüzün insanının hər biri bu hekayələrdə özünə aid nə isə tapa bilər. Amma məncə, bu gün Kafka, yaxud Milena olmaq istəyən gənc oxucular olsa da, kimsə özünü o məktublarda tapa bilməz. Axı bizim yaşamımız, dünyaya baxışımız, ailə-məişət ənənələrimiz özümüzə məxsusdur. Odur ki, tanış olun!

Qərib Mehdi. Bu imza çox adama tanışdı. Hamı onu tərifləyir. Amma kimdənsə soruşanda ki, onun bir hekayəsinin adını çəksin, duruxub baxırlar. Mənsə, oxumuşam. Oxuduğumdan danışmaq istəyirəm. Çünki mən Qərib Mehdinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə ərməğan etdiyi "İlham" ədəbi birliyinin ilk üzvlərindən olan Güldərən Vəliyevanın qızıyam. Bir sözlə, Dədə Qəribi yaradıcılıqda sağlam bir gövdəyə bənzətsək, Güldərən Vəliyeva o gövdədən çıxan min budaqdan biri, mənsə həmin budaqda zərif bir yarpağam. Dolayısı ilə mənim də yaradıcılıqda Qərib Mehdidən bəhrələnməyim az olmayıb.

Bir kiçik qeyd edib, hekayələrin təqdimatına başlamaq istərdim. Haqqında danışacağım nəsr nümunələrinin hamısı "Ədəbiyyat qəzeti"ndə çap olunmuşdur.

Qəzetin 19 dekabr 2015-ci il tarixli sayında Qərib Mehdinin "Vicdanı olsa" adlı kiçik həcmli hekayəsi vardır. Hekayə əsl Azərbaycan məişət adətlərinin yaşadılmasını anladan təsvirlərlə başlayır. Bir düşünün, başqa ölkələrdə valideynlərini itirmiş uşaqları nənələr əlindən tutub uşaqlar evinə aparır, bizdə isə əksinə, nənələr, bəzən, valideynlərdən daha çox uşağın qayğısını çəkir. Bu, gözəl deyilmi? Əlbəttə, gözəldir. Çünki burda doğmalıq var. Yenilməyən, qırılmayan doğmalıq. Valideynlərini itirən İlqar hələ balacadı, məktəbdə oxuyur. Müəllimi ona rus şairin "Qar" şeirini əzbərləməyi tapşırıb. Uşaq dili qəliz olan bu şeiri əzbərləmək, "beş" almaq istəyir. Amma onun zehni imkanlarından çox-çox uzaqda olan nəzm parçasını əzbərləməyə İlqarın idrakının gücü yetmir. Əlində kitab evin bu başından o başına gedir, qayıdır. Nənəsinin ürəyində nəvəsinə yazığı gəlsə də arada-bir mehribanlıqla deyir:

-Oxu, bala, oxu. Səni bir yana çıxarsa, kitab çıxaracaq.

Qərib Mehdi bircə bu cümləylə öz yazıçı fikrini ortaya qoyur, kitabdan uzaq düşənlərə kitabın nə olduğunu anladır. Yazıçının fikrincə, kitab-ümidli gələcəkdir.

İkinci bir qabardılan məsələ burda milli ədəbiyyatımıza sahib çıxmaqdır. Yazının əvvəlində qeyd etdiyim o xarici ədəbiyyatı oxuyub özümüzü bəyənməmək məsələsinə yazıçı fikrini yenə obrazın dili ilə bildirir. Şeiri əzbərləyə bilməyən İlqar çarəsizcə nənəsinə baxır:

-Ay nənə, axı oxunası, əzbərlənəsi şeir deyil. Öz şairlərimizin qış haqqında o qədər gözəl şeirləri var ki. Onlardan versə, əzbərləmək asan olar.

Nənənin ürəyi dözmür, sinədəftər, dili bayatılı, danışığı qafiyəli olan bütün nənələrimiz kimi o da nəvəsinə şeirlə cavab verir:

Eşik qar,
İçəri qar...
Nənən ölsün,
Ay İlqar!

Bu sözlər uşağın qulağına o qədər xoş gəlir ki... Öz doğma dilində, içində yaşadığı zaman və məkanı anladan bir neçə sözcükdə İlqar bütün şeiriyyəti sevə bilir. Hətta "beş" alacağına ümidi də artır. Bu şeiri müəllimə danışsa, "beş" yaza bilərmi deyə nənəsindən soruşur. Nənəsi bir az inamla, bir az da hikkəylə deyir:

-Qanacağı olsa, yazar!

Qərib Mehdinin ikinci nəzərimi cəlb edən hekayəsi "Ədəbiyyat qəzeti"nin 5 dekabr 2015-ci il tarixli sayında yer almış "Qonşular" hekayəsidir. Tipik qonşuluq mənzərəsini qələmiylə çizən yazıçının müşahidə qabiliyyətinə paxıllığım da tutdu, doğrusu. Kənarda dayanıb hadisələrin bu qədər daxilinə nüfuz etmək, hər bir kiçik jesti, mimikanı dolğunluqla təsvir etmək ədəbiyyatın həll olunmayan problemləri sırasına daxildir. Amma Qərib Mehdi bütün hekayələrində bu problemi uğurla həll edir, cümlələr arasında əridir, yoxa çıxarır. "Qonşular" hekayəsində dörd qonşudan biri alimdir. Lakin yazıçı onu oxucuya olduqca cəlbedici bədii hiyləgərliklə təqdim etməyi bacarır:

"Qonşulardan birincisi elmi idarələrin birində işləyir, dərəcəsi var, alimdir. Az danışıb, çox yazandır."

Bundan sonra cəmiyyətimizin əl çəkə bilmədiyi zərərli vərdişlərdən biri - ərini tərif məsələsi qabardılır. Qadınların bir-birini olduğu kimi qəbul etmədiyi cəmiyyətdə ailə-məişət ortamında da narahatlıqlar yaşanmasının ən böyük səbəblərindəndir ərini tərif. Qadının əriylə öyünməsinin kimsə əleyhinə deyil, əksinə, bu, ailədaxili bağları daha da möhkəmləndirir. Lakin Qərib Mehdinin qələmə aldığı məqam tamam başqa səmtə-başqalarına xor baxmaq, qardaşı qardaşın gözündən salmaq kimi zərərli vərdişlərə yönəlmişdir. Hər bir ev sahibəsinin öz qonşusunun yanında əlini belinə qoyub qürurlanması o birində müəyyən hikkə yaradır, bu hikkə də böyüyür, böyüyür, axırda evin kişisinin üzünə söylənən kəskin cümlələrdə partlayır. Yazıçının kiçik bir hekayədə müxtəlif münasibətlərin xeyir, yaxud şər olduğunu anlatması onun qələminin istedada xidmət etdiyinin göstəricisidir.

Hekayənin əsas qəhrəmanı dördüncü qonşudur. Hansı ki, bütün qonşular onu alkoqoldan uzaqlaşdırmağa çalışırlar. Bunu özləri üçün etmirlər, əsla! Bunu bir-birinə bacarıqlarını göstərmək üçün etməkdə israrlıdırlar. Nəhayət, heç kimin bacarmadığını alim qonşu sınaqdan çıxarır. O, iki küçük gətirib birini alkoqola öyrədir. Və bu prosesi dördüncü qonşunun müşahidəsində aparır. Nəhayət, alkoqola öyrənmiş küçük ölür. Alim bütün qonşuları başına yığır, qürurlana-qürurlana dördüncü qonşudan bu uzunsürən prosesdən hansı nəticə çıxardığını soruşur. Qonşu isə cavabında deyir:

-Nəçənnik, buradan o nəticəni çıxarmaq olar ki, araq içmək küçük peşəsi deyil.

Hekayənin belə sonluqla bitirilməsi də yazıçı ustalığıdır. Bir daha təsdiq edilən fikir də budur ki, ümumun xeyri üçün əlbir çalışmaq uğurla nəticələnər, şəxsi mənafe naminə təkbaşına nəsə etmək yox!

* * *

Nüşabə Əsəd Məmmədli də Gəncədə yaşayıb-yaradan nasirlərimizdəndir. "Ədəbiyyat qəzeti"ndə nəşr olunan iki hekayəsindən danışacağam. 21 noyabr 2014-cü il tarixində nəşr olunan "Süleyman Peyğəmbərin padşahlığı" və 16 may 2015-ci il tarixli "Məktub" hekayələrini maraqla oxudum. Marağımı cəlb edən ilk amil müəllifin imzası oldu. Onun imzasında məni təsirləndirəcək nə isə olacağına əminəm çünki.

"Süleyman Peyğəmbərin padşahlığı" hekayəsi Dilbərin bir ana kimi nigarançılığını və övladlarından qəlbinin dərinliyində inciməsiylə başlasa da, sonra onun bir bacı olaraq əsərin qəhrəmanına çevrildiyinin şahidi oluruq. Bu, yazıçının oxucu marağını qoruyub saxlaması manevridir. Sevdiyi oğlanı arzulayaraq xoş hisslər keçirən Dilbərin halını anlatmaq üçün yazıçı yazır: "Arzu ilə də xoşbəxt olmaq mümkündür".

Mansırın onun bacısını sevməsi isə Dilbərdə həyata baxış bucağını dəyişir. O, ailə qurub ömrünü balalarına həsr edir. "Dilbər Allaha yalvardı ki, ona uşaqlarının xoşbəxtliyindən başqa heç nə verməsin. Ona elə gəlirdi ki, bu səadəti Süleyman Peyğəmbərin padşahlığına yiyələnməkdən də, bütün bu sərvətlərə sahib olmaqdan da, hətta onun öz ömründən də, yaşamaq haqqından da üstündür." Bu, bir ananın arzulaya biləcəyi xoşbəxtlikdir.

Hekayənin sonu Mansırın ölüm xəbərini eşidərək yataq xəstəsi olan bacısıyla birgə yaşamağa qərar verən Dilbərin rahatlıqla gülümsəməsindən, bacısının isə onu görüb sevinməsindən başlanır. Başlayan sonu qələmiylə yaratmaq da ancaq Nüşabə Əsəd Məmmədlinin yazıçı özünəməxsusluğudur.

"Məktub" hekayəsi Çanaqqala savaşına həsr olunmuşdur. Bir ananın oğlunun komandirinə yazdığı məktub əsl türk qadınının vətən sevgisini göstərməkdədir. O, məktubda yazır: "Analar oğullar doğurlar ki, Vətən qorunsun." Ürəyində isə özünə belə təsəlli verir:

"... hər bir türk ailəsi bu taleyüklü müharibədə qurban verib".

Hekayə Çanaqqala zəfərində oğulun şəhid olmasını komandirin anaya bildirməsi ilə sonlanır. Lakin yenə Nüşabə Əsəd Məmmədliyə xas heyrətamiz sonluq oxucuya əsas məqsədi-vətəni sevmək və onun uğrunda şəhid olmaqdan çəkinməməyi anlada bilir. Komandir anaya deyir:

-Başını uca tut, ana! Oğlun şəhid oldu! Burdan o yana daha söz yoxdur!

* * *

Yenə qəzetin 5 dekabr 2015-ci il sayında Gəncə ədəbi mühitindən nümunə: Ofelya Mədətqızının "Sevgi ölmür" hekayəsi. İki gəncin bir-birinə olan saf hisslərini anladan kiçik hekayəni oxuduqca duyğuların qoynunda buludlara uçur, ordan yerə-insanlığın təntənəsinə baxıb kövrəlməkdən özünü saxlaya bilmirsən. Əlil olan Nərgizin Cəfərə olan sevgisi, rəfiqəsinin bir eyhamından kölgələnən ümidi, oğlanın ata-anasının toy hazırlığı oxucuda bozlaşan, tündləşən həyat rəngləri içərisində sevgi çizgilərini görmək marağı yaradır. Və qəribəsi budur ki, oxucu bu çizgiləri görə bilir, həyata sarıla bilir, yaşamı yenidən, yenidən sevməyə qadir olur. Ofelya Mədətqızı obrazın dilindən bir yazıçı kimi xoşbəxtliyi axtaranlara ipucu da verir:

"Xoşbəxtlik var-dövlətlə ölçülmür. Bir-birimizi başa düşürüksə, bu mənim üçün ən böyük səadətdir."

Cəfərin və Nərgizin analarının obrazları da əsərdə qadın yanaşması ilə qələmə alınıb. Təkcə bu iki obrazın təqdimedilməsinə baxaraq müəllifin gözəl ana olmasını anlamaq çətin deyil. Hər iki ana övladının xoşbəxtliyinə çalışan, bununla belə, qarşısındakı ananın hiss-həyəcanlarını özününkü kimi anlayan obrazlardır. Bir Azərbaycan qadını üçün bundan gözəl təsvir ola bilməzdi...

Ofelya Mədətqızının publisistikasında olduğu kimi, hekayələrində də milli adətlərə bağlılıq onun soy-kökünə olan ehtiramı kimi nəzərə çarpır. Nərgizin əlil olduqdan sonra da Cəfərin valideynlərinin toy hazırlıqlarından əllərinin soyumaması "bəxt" anlayışını da yadımıza salır. Ulularımız deyirdilər ki, "ilk bəxt Tanrı verəndir, ikinci bəxt seçdiyin". Tanrının verdiyinə asi düşməyib də dilindən "şükür" kəlməsini küsdürməyən hər kəs xoşbəxt olur. Ofelya xanımın "Sevgi ölmür" hekayəsində bu məqam da ədəbiyyata "xoş gəlib".

Müəllifin bundan əvvəl oxuduğum "Qırmızı qaşlı üzük", "Xəyanətin qurbanları" hekayələrində də əsas süjet xətti məhəbbətin aliliyini anlatmağa xidmət edir.

Bəli, Ofelya Mədətqızını şəxsən tanıdığım üçün əminliklə deyə bilərəm ki, əsl sevgini, sevgi uğrunda fədakarlığı, kiçik xoşbəxtlikləri dəyərləndirib böyük səadətə qovuşmağı ondan öyrənmək üçün gec deyil!

* * *

Fərruxə Umarovanın "Torpaq adam" hekayəsi qəzetin 3 oktyabr 2015-ci il tarixli sayında yer alıb. Hekayəni oxumağa başlamazdan əvvəl elə adı gözə toxunan kimi adamı mistik hisslər bürüyür. Sanki torpaq olub torpağa qovuşmağıma bir addım qalmış kimi hekayəni birnəfəsə oxudum. Bütünlükdə "torpaqdan yarandıq, torpağa dönəcəyik" fikrini özülündə qoruyan nəsr nümunəsində müəllifin poetik bənzətmələri də cümlələrlə harmonik naxışlana bilib. Məsələn: "Kişinin sifəti kimsəsiz səhra kimi idi", "quru ağac budağına oxşar kösöv barmaqları [illegible] çələyini sıxıb tərpətməyə cəhd etdi". "bo[illegible]rmış gözlə-

rinin qapqara rəng aldığını baxışlarının itiləşməsi ilə hiss etdi" və s.

Hekayə anasının alqışı ilə "Əzrayılın yadından çıxan" bir kişinin öz nəsil-şəcərəsinin məzarlarını ziyarət etməsiylə başlayır. Sonra o bir-bir keçmişini, övladlarını, nəvə-nəticələrini, hətta kötücə-yadıcalarını da xatırlayır. Sonda isə bütün xatirələri kimi özü də yavaş-yavaş xəzələ dönür, torpağa hopur. Burda xəzəl olmaq - ömrün payızının, yəni ölümün bir addımlığında dayanmağın simvoludur. Fərruxə Umarovanın fəlsəfi simvolikadan istifadə edərkən xalq hikmətinə müraciət etməsi də onun yazçı fərdiliyidir.

* * *

Oxumaq üçün tövsiyə edə biləcəyim növbəti hekayə "Ədəbiyyat qəzeti"nin 11 aprel 2015-ci il tarixində çap olunub. Bu, Ümbülbanunun "Qırmızı nöqtələr"idir. Ümumiyyətlə, Ümbülbanunun nəsri həmişə mənim diqqətimi çəkib. Hətta onun "Divardakı şəkil" hekayəsi məndə xəyallar haqqında xüsusi təəssürat yaratmışdı. Sonradan özüm də etiraf etməyə məcbur oldum ki, Ümbülbanu yaradıcılığından təməlini götürən "Xəyallar" adlı yazım mənim üçün publisistikada yeni manevr idi. Çünki o hekayənin təsiri uzun zaman keçməmişdi...

"Qırmızı nöqtələr" də yazıçının uğurlu hekayələrindən sayıla bilər. Çünki burda da müəllif xəyallara işarə verir, xəyal anlamını əsərinin fon rənginə çevirə bilir.

"Xəyallar nöqtələrə sığınır".

Burda bir şeyi də kəşf etdim: Yazıçı Ümbülbanu bu günə qədər əsərlərində xəyal aləminin sirlərini açmağa çalışırdı, bu hekayədə isə xəyalların nöqtəyə sığınmasını deməklə həyat və həqiqət fəlsəfəsinə varmışdır. Yəni həyat davam edir, hər şey nöqtədən başlayır, nöqtədə də bitir.

* * *

2015-ci il dekabrın 5-də "Ədəbiyyat qəzeti" Gəncə yazarlarından birinə də yer ayırıb. Bu, gənc və istedadlı İradə Ayteldir. Onun "Yetim laylalar" hekayəsi ana obrazının mükəmməl təsvirinə həsr olunub. Mən bir oxucu kimi hekayənin qəhrəmanını qadın olaraq axtarsam da, tapmadım. O, ana idi! Burdan o yana bütün sərhədlər dağılmış, çərçivələr sındırılmış, hisslər burulğana dönüb burum-burum həyatın hər tərəfinə səpələnmişdi. Düzünü deyim ki, İradə Ayteldən elə bunu da gözləyirdim. "Qanlı öpüşlər"dən sonra yazıçı bütün hekayələrində qəhrəmanın hisslərini anlamağı oxucunun öhdəsinə buraxır. Qoy oxucu özü təsirlənsin, özü həyəcandan boğulsun, ağlasın, gülsün... Ən əsası, əsərin dərinliyinə enə bilsin. Müasir ədəbiyyatdan oxucu məhz bunu gözləyir. İradə Aytel də çağdaş dönəmin ədəbi səhifəsində uğurla öz yerini tuta bilib.

Müəllifin təsvir üsulu da öyrəşdiyimiz kimi deyil. Yazır ki : "Ürəyinin əlləri, ayaqları vardı".

Gənc ananın gözləriylə layla dediyi ölü doğulan körpənin təsviridir bu...

Və bundan sonra hər dəfə kiçik torpaq yığnağına gedən ananın dilinə gətirə bilmədiyi laylalar elə gözlərindəncə torpağa tökülür... tökülür...

Tanıtmağa çalışdığım bu əsərlər Gəncə ədəbi mühiti haqqında məlumat almaq istəyən hər kəs üçündür. Bir yazıçı kimi mən xəsis ola bilərəm, amma oxucu kimi deyil. Deməsəm, ədəbi vicdan anlayışına xəyanət etmiş olaram. Odur ki, deyirəm: "Oxumağa dəyər!"

Ədəbiyyat.- 2017.- 4 mart.- S. 9.